

EZGİLERİYLE TÜRK DÜNYASI NİNNİLER

Resul BAĞI*

Anne ninnisi yaşamdaki ilk ezgi, dünyanın en güzel şarkısıdır.

Özet: Dünyada bir çocuğu tanımlayan ilk şey, geçmişten gelen harika bir hediye olan ninnidir. Ninni Türk kültüründe her zaman büyük öneme sahip olmuştur. Çünkü bebekler için ninniler, sadece şarkı söylemek değil bebeğin tüm dünya ile bağlantısını sağlayan bir sır, bir büyüdür.

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren annesinin mırıldandığı ninniler ile büyümeye ve ait olduğu toplumun kültürünü öğrenmeye başlar. Annesinin söylediği yumuşak melodiler ile uykuya dalan bebek bu süreçte duyduğu kelimeleri bilinçaltında biriktirir. Yaşı ilerledikçe bu birikim onun kültürel kimliğini oluşturmaya başlar.

Bu bağlamda, ninniler bebeği sakinleştirip uyutmanın yanı sıra, aynı zamanda bebeğin sosyal gelişiminin, dil becerisinin, düşüncesinin, müzik ve ritim duygusunun öğrenilmeye başlandığı yaşamın ilk aşamaları olan en eski folklor türlerinden bir tanesidir.

Anahtar Kelime: Ezgi, türkü, ninni.

Turkish World Lullabies with Their Tunes

Abstract: The first thing that defines a child in the world is the lullaby, a wonderful gift from the past. Lullabies have always held great significance in Turkish culture. For babies, lullabies are not just singing; they are a secret, a magic that connects them to the entire world.

From the moment a child is born, they begin to grow and learn the culture of their society through the lullabies hummed by their mother. A baby, falling asleep to the soft melodies sung by their mother, accumulates the words they hear in this process. As they grow older, this accumulation begins to shape their cultural identity.

In this context, lullabies not only soothe and lull a baby to sleep, but they are also one of the oldest forms of folklore, representing the first stages of life, where a baby's social development, language skills, thought, and sense of music and rhythm begin to be learned.

Key Words: Melody, folk song, lullaby.

Giriş

Ninniler, bebeklikten itibaren annenin bebeğini sallarken daha çabuk uyuması ya da ağlamasını susturmak amacıyla genellikle ezgisel olarak söylendiği kulaktan kulağa aktarım yoluyla hafızasında kalan genellikle mani türündeki çeşitli türkülerdir. Bu bağlamda bebeklerin ana dillerinde ilk duyduğu ezgi genellikle ninniler olmaktadır. Öyle ki dil gelişimi ve anadilin gelecek kuşaklara aktarılmasında bebeklerin ninniler ile büyütülmesi büyük önem taşımaktadır. Toplumlarda kümülatif halk şarkılarının da bazı zamanlarda ninni olarak seslendirildiğine rastlanılmaktadır. Anne ninnilerle çocuğuna ilk dil tecrübesini, ilk müzik deneyimini, ilk değer yargılarını kazandırırken, diğer taraftan da şefkatli ve doğal sesiyle, dokunuşlarıyla onda güven duygusunun temellerini atmaktadır (Farsakoğlu Eroğlu, 2018: 34).

Çocukları sakinleştirmek için söylenen basit melodiler olarak algılanan ninniler, aile büyüklerinden çocuklara değerleri, sözlü tarihi ve toplumsal beklentileri aktaran zengin kültürel zenginlik kaynaklarıdır. Antropoloji, sosyoloji ve müzikoloji disiplinlerarası alanlardan yararlanan bu çalışma, ninnilerin Türk dünyasındaki kültürel etkileşimini ve çocukların kültürel gelişimi üzerindeki etkisini araştırmak için betimleyici bir araştırma olmuştur. Tespit edilen ninnilerden 4 tanesi de notaya alınmıştır. Çalışılan ninnilerin ritmi ve Türk halklarının diğer birçok şarkı türünün eserleri, Türk kültür ürünlerine dayanmaktadır.

Çocuk folkloru, folklorun en geniş dallarından biridir. Çocuk folklorunu ulusal geleneğin bağlamında ele alırsak, onun da kendine özgü özellikleri ve önemi olduğu görülür. Çocuk folkloru, folklor bilimi terimi anlamında sadece efsane veya destan anlatıcısını ifade etmez. Folklor, yalnızca bir metin icrasını değil, aynı zamanda onun ortaya çıkarılmasını, çocuğun oyuna bakış açısını ve ilgisini de belirler (Искакова, 2021, s. 53).

Türk halklarının ninnileri, ideolojik ve tematik içerikleri bakımından çoğu zaman çok eski olan, bazı ortak motif içerir. Masallar arasındaki genetik bağ, sanatsal biçim, şiirsel dil ve

* Doç. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musikisi ve Devlet Konservatuarı.

resimsel araçların benzerliğinde kendini gösterir. “Musiki, tahayyül ve tefekkür âlemine açılan ilk kapı ve umumiyetle şairi ve bestekârı annelerimiz olan ve onların, ümid ve arzularını, yeis keder ve ızdırablarını pırıl pırıl yansıtan ir aynaya benzeyen ninnilerimiz de bu hazinenin cüz’üdür (Çelebioğlu, 1987: 212).

Ninnilerin tematik ve müzikal içeriği, kesişimselliğini ve kültürleşme üzerindeki etkisini anlamak amacıyla incelenmektedir. Bu bağlamda çalışmada, ninni ortamları olan ve icranın gerçekleştiği koşulların çocukların dil gelişimi, müzik kültürü gelişimi değerler, din, kozmoloji ve kimlik gibi etno-kültürel niteliklerin aktarılmasındaki rolünü açıklanmaktadır.

Ninni Tanımı

“Ninni kelimesinin, Türkçe’de ne zamandan beri kullanılageldiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügati’t –Türk’t e ninni karşılığı olarak; “balu balu” veya “bulu bulu” diye okuyabileceğimiz bir kavram kullanmıştır (Kaşgarlı Mahmud 1992: C. III: 232, akt. Şimşek, 2016: 34).

Ninni veya ninni sözünün Türkçe’de ne zamandan bu yana kullanıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamakla beraber Karacaoğlu’nın aşağıdaki dörtlüğüne dayanarak Anadolu sahasında “nen eylemek” şeklinin muhtemelen XV. Yüzyıldan itibaren mevcut olduğu söylenebilir.

Mestânedir Karac’oğlu mestâne

Güzel olan gül gönderir dostuna

Yatır beni kız dizinin üstüne

Nen eyle de kaşın gözün süzerek” (Çelebioğlu 1987: 212).

Ninniler Anadolu coğrafyasının yanı sıra Türk dünyasında da oldukça yaygındır. “Azeri Türkçesinde Laylay, Çağatay Türkçesinde elle, Çavuşça’da nenne, Kazak Türkçesinde eldiy, Irak Türkmenlerinde leyle, Yeni Uygur (Doğu Türkistan) Türkçesinde alley gibi sözlerle ifade edilen bu kelime, Türkiye Türkçesinde, edebi dilde ninni olarak kullanılmakla birlikte konuşma dilinde, ağızlarda, daha çok nenni, daha az da nennen veya nen şeklinde telefuz alınmaktadır (Çelebioğlu 1987: 213). Türkmenler “hudi-havdu”, Kerküklüler “leyley”, Özbekler “alla”, Kırgız Türkleri “aldey beşik ırkları” ismini vermiştir (Çıblak, 2013: 51). Ayrıca, Kazaklarda; Besik Jırı, Başkurlarda: Bişşek Yırı, Gagauzlarda: uyku türküsü olarak isimlendirilmektedir.

Türk Kültüründe Ninni’nin Yeri

Türk halklarının, bir çocuğu sallayarak seslendirdikleri şarkıları, ait oldukları folklor (çoğunlukla lirik) türlerinin gelişim kalıplarını oldukça doğru bir şekilde korumaktadır. Bir bakıma masalların ritmi, asılı veya kavisli raylara oturtulmuş farklı tipteki beşiklerden etkilenmiştir. “Ninnilerin en bilinen ve görünen işlevi çocukları uyutmaya yardımcı olması ve onları rahatlatmasıdır. Ninniler ayrıca annelerin çocuklarıyla manevi anlamda bağ kurmalarında ve annelerin kendisiyle ve çocuğuyla alakalı görünen ve örtük dilek ve isteklerini dile getirmelerinde önemli bir işlevi de yerine getirmektedir. Annesinin söylemiş olduğu tiz ve melodik şarkıyla sakinleşen çocuk bir yandan da kullanılan kelimelerin anlam dünyasında bambaşka zihni bir yolculuğa çıkmaktadır. Bu zihni yolculuk aynı zamanda annenin ve çocuğun ortak buluşma noktası, ortak yol haritasının da izdüşümü gibidir. Çocuğun zihni arka planının şekillendiği bu dönem annesinin tesiri altında kaldığı en önemli dönemdir” (Bayraktar, 2023: 1039). Ninnilerin şiirsel üslubunun diğer özellikleri (kafiye, karşılaştırmalar, tekrarlar, epitetler, metaforlar, metonimiler, eş anlamlılıklar, paralellikler, çeşitli derecelerde aliterasyonlar) Türk destansı şarkılarda bulunanlarla aynı metinsel araçların kullanıldığını gösterir. Hikâyelerde yalnızca diğer şiirsel tekrarlara öncelik verilir.

Ninni, sadece coşkulu bir ritimle değil, aynı zamanda monoton bir melodiyle de karakterize edilir. Ninnilerin hepsi tekrar eden bir motif üzerine yaratılmıştır. “Türk ninnileri hakkında ilk defa Macar Türkolog Ignác Kúnos çalışmıştır. Ninniler üzerine birçok derleme yazan Kúnos’un bu çalışması “Türkçe Ninniler” (1341) ismiyle Osmanlıca yayınlanmıştır.

Daha sonra ise “Enver Behnan Şapolyo’nun Halk Ninnileri (1938), M. Nasih Güngör’ün Kastamonu Ninnileri (1944), Amil Çelebioğlu’nun Türk Ninniler Hazinesi (1995) ve M. Sabri Koz’un Her Güne Bir Ninni (2005)” adlı kitapları yayınlanmıştır. Ninni hakkında yapılan bu çalışmalar, türün içerik ve biçim yönünden ortaya konması, sınıflandırılması ve örneklerinin tanıtılması yönünden katkı sağlamıştır (akt. Baltacı ve Başer, 2020: 208).

Folklor ürünlerinin en eskilerinden bir tanesi olan ninni geleneksel olarak icra edildiği zaman enstrüman olmaksızın vokal olarak icra edilir. “Ninni söylemenin prensibi, beynin sağ yarım küresinin çalışmasını etkileyen, bireyin duygusal ve bilinçaltı bileşenlerini etkileyen, yatıştırıcı motifler kullanılarak yapılan telkin mekanizmasına dayanır. Ninni, çocuğun uykuya dalması sırasında sallanması eşliğinde söylendiğinden ritme özellikle dikkat edilir. Dünyanın farklı ülkelerine, farklı dönemlere, farklı kültürlerle ait ninniler özgün ve eşsizdir. Ancak onları birleştiren bazı özellikler de var. Mesela bu bir müzik formudur. Ninni’nin çocuğun bedeni üzerindeki etkisinin özellikleri, müzikal formunda ninnilerin çoğunlukla 4/4’lük bir ritim yapısına sahip olmasıdır. Bu, insan kalbinin dinlenme halindeki atış ritmine denk geliyor. Ninnilerin asıl amacı çocuğu uyutmak ve derin bir uykuya dalmasını sağlamak olduğundan melodisi tekdüze ve monotondur. Ninni etkisini yaratan başlıca müzik tekniği, belirli bir melodik figürün çoklu tekrarı olan ostinato’dur “(Url- 1).

“Ninni, annesinden çocuğa söylendiğinde, kültürel içeriğin aktarımında bir araç görevi görür. Ninniler, bilim insanları tarafından bir çocuğun maruz kaldığı en erken müzik ve kültürel bilgi performanslarından biri olarak kabul edilir ve folklorcular tarafından işlevsel bir halk şarkısı biçimi olarak görülür; bu, metnin ve müziğin eşit derecede önemli bir rol oynadığı ve insan hayatındaki belirli faaliyetlerin ritmine uyduğu anlamına gelir. Kültürleşmeyi kolaylaştıran bir araç işlevi gören ninniler, bebeklerin annenin şarkı ve hareketler yoluyla aktardığı etnokültürel yönlerin kaleydoskopunu özümsemesine yardımcı olur” (Wade, 2024: 2). Bazı ninnilerde farklı ritmik yapılara da rastlanmaktadır. Şarkı türlerindeki ninnilerde hem lirik hem epik ritim yapılarına rastlanmıştır. Aynı zamanda bu ninnilerin uyaklı dizelerinde anne mizahı da gözden kaçmamaktadır.

Dünyanın dört bir yanından gelen ninniler, şarkıların duygusal renklendirmesiyle birleşmektedir. Farklı milletler çocuklarına güzellik ve rahatlık hakkında şarkılar söyler, onları sakinleştirir ve iyi bir gece uykusuna hazırlar. Üstelik çoğu zaman olay örgüsü, çocuğa kasıtlı olarak olumsuz olaylar aktarılarak, benzer bir şeyin rüyasında veya gerçekte yaşanmaması için kurgulanır. Bu ninniler çocukları yetişkin hayatının acı gerçeklerine de hazırlamaktadır.

Türk Dünyasından Ninni Örnekleri

Karakalpak Ninnisi

Ay Balam

Notaya Alan: Resul BAĞI

Şekil 1: Karakalpak Ninnisi (Url- 2)

Kazak Ninni

Notaya alan: Resul BAĞI

A o lup mu doğ dun gü neşim o lup mu doğ dun

7 A ta yo lu mu iz le din ba ba yo lu nu mu iz le din

13 dün ya ya gel dik ten sonra su yun da he sa bı var

Şekil 2: Kazakistan Ninnisi (Url- 3)

Kazakça	Türkçe
Айым болып тудың ба? Күнім болып тудың ба? Ата жолын қудың ба? Әке жолын қудың ба? Бұл дүниеге келген соң, Сұрауы бар судың да.. Қуанышым, арай жүз Сөйлесерміз талай біз Бар ағайын жиналып, Мәз боп саған қараймыз Сендей бала ешкімде Болмаған деп санаймыз	Ayım olup mu doğdun? Güneşim olup mu doğdun? Ata yolunu mu izledin? Baba yolunu mu izledin? Bu dünyaya geldikten sonra Suyun da hesabı var Mutluluğum, parlayan yüzün, Nice uzun sohbetler ederiz biz. Bütün aile toplanıp, Neşeyle sana bakarız. Senin gibi bir çocuk, Hiçbirimizde olmamış diyoruz.

Tatar Ninni

Notaya Alan: Resul BAĞI

Şekil 3: Tataristan Ninnisi

Әлли-бәлли итәр ул, Ғалим булып китәр ул. Ғалим булып киткәстен Ак салмалар, салыр ул, Йәшел сапан кейәр ул, Оҗтабикә кәрәк тиеп, Бер бай кызын хорар был. Йәлләмәйсә бирерзәр, Козасалар килерзәр, Ғалим менән оҗтабикә Бәхетле булһын, тиерзәр.	Eeee, eee eder o, Âlim olur o. Âlim olunca Ak sarık takar o Yeşil cübbesini giyer o, Bilge kadın ister o, Bir zenginin kızın ister o. Tereddütsüz verirler, Dünürler gelirler, Âlim ve Bilge kadın Mutlu olsun derler. (Bayraktar, 2023: 1041)
--	--

Gagauz Ninnisi

Notaya Alan: Resul BAĞI

U yu u yu pi li cim an nem düş tü pı na ra da yım git ti

6
çı kar maya tav şan da git ti gör me ye

Şekil 4: Gagauz Ninnisi

Gagauz Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Uyu uyu piliçim	Uyu uyu piliçim
Mamun düştü pınara	Annem düştü pınara
Tätün gitti çıkarmaa	Dayın gitti çıkarmaya
Tavşam da gitti görmää	Tavşanda gitti onu görmeye

SONUÇ

Geleneksel halk ninnilerinin pedagojik rolü, farklı halklar tarafından onlara atfedilen büyümlü güçle yakından bağlantılıdır. Bu metinler ruhun en derinlerine, bilinçaltı katmanlarına nüfuz eder, çünkü onların dilini konuşurlar, bir zamanlar bu dünyada yaşamayı öğrenmiş birçok nesil insanın muazzam manevi deneyimini birleştirirler. Dolayısıyla geleneksel kültürün önemli bir görevi, anne folklorunu korumak ve genç annelere kendi halklarının kültürel geleneklerini tanıtmaktır. Bu bağlamda ninnilerin ezgilerinin de sözleri ile gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır.

Her toplumun ninnilerinin kendine has özellikleri vardır. Fakat, tüm ninnilerin ortak bir noktası vardır ki o da; anne sevgisi, çocuğun doğru şekilde yetiştirme ve onu yetişkinliğe adım atacağı zamana ruhsal ve fiziksel olarak hazırlama isteğidir. Modern kent hayatında çocukların uyku ritüellerinde önemli değişiklikler olmaya başlamıştır. Bu nedenle klasik ninniler çocuklara giderek daha az dinletilmekte ve bu durum da hakların kültürel geleneklerinin aktarma modellerinin deforme olması anlamına gelmektedir.

Türk halklarında çocuk yetiştirme ve çocuğun eğitimi büyük öneme sahiptir. Çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte fiziksel ve zihinsel gelişimi aile tarafından oldukça dikkatli bir sürece dahil edilmiştir. Türk toplumları çocuğun kendi kendine değil ulusunun terbiyesiyle yetişmesini prensip edinmiştir. Bu bağlamda terbiye ve eğitim beşikte başlar, bu nedenle yüzyıllarca beşiksiz evde huzur olmaz diye düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- Baltacı, Nazlı; Başer, Mürüvvet (2020) Kültürümüzden Gelen Bir İyileşme Aracı: Ninnilerin Gebelikte Kullanımı. STED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi Cilt Volume 29 Issue 3 ss. 153-160.
- Bayraktar, Zülfikar (2023). Başkurt Çocuk Folklorunda Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Ninniler. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 11 (35), 1036-1050

- Çelebioğlu, A. (1987). Ninnilerimiz. *Erdem*, 3 (7), 211-238.
- Çelebioğlu, Amil, (1995); *Türk Ninnileri Hazinesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2013) Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/4 Spring 2013, p. 499-513, Ankara.
- Farsakoğlu Eroğlu, Ayşe (2018) “Türkler’de Ninnilerin Fonksiyonu İle İlgili Bazı Tespitler -Ninnilerle Uyanmak-”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (Aralık), 33-50.
- Искакова А. Ж (2021) “Қазақ және Ағылшын Халқы Балалар Фольклоры Жанрларының Ерекшеліктері”, (Kazak ve İngiliz Halklarının Çocuk Folkloru Türlerinin Özellikleri), Астана, Қазақстан.
- Url-1 Кобылянская А.И., Конькина Е.В., Глазева М.А., Колыбельная и её роль в развитии ребенка- <https://human.snauka.ru/2016/04/14991>
- Url-2 <https://www.youtube.com/watch?v=OE2qg2wNGBU>
- Url-3 https://www.youtube.com/watch?v=4rxK_IrtB5A
- Url-4 <https://www.youtube.com/watch?v=geNCOk6GeGQ>
- Şimşek, E. (2016). Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 4(8), 33-64. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.328346>
- Wade, Benjamin Lyen (2024) "Enculturation in the Lullaby Environment". WWU/ Western Washington University Graduate School Collection. 1291.

